

CRITERII ȘTIINȚIFICE ÎN ACTIVITATEA DE RESTAURARE A MONUMENTELOR ISTORICE

Prof. arh. RICHARD BORDENACHE
Ing. VICTOR MUNTEANU

Preluând sarcinile și profilul editorial al vechii publicații periodice, intitulată Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, volumul de față, prin care noul Buletin își inaugurează apariția, este actul simbolic al unei continuități de o deosebită semnificație pentru celebrarea operei colective a oamenilor noștri de știință, înaintași ai prețuirii unui important sector al patrimoniului național al bunurilor de cultură și artă.

Atestată de prezența unor instituții de stat în mijlocul acțiunii de salvagardare și protejare a monumentelor istorice, această continuitate este rodul unei perseverente preocupări pentru conservarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor, dar și a grijii specialiștilor din cadrul acestor instituții pentru reafirmarea țelurilor fostei Comisii într-o serie de acțiuni duse pe o linie mereu ascendentă.

De aceea, o scurtă rememorare a realizărilor din ultimii zece ani ale Direcției Monumentelor Istorice, ni se pare că poate constitui o recapitulare pe cât de sugestivă, pe atât de utilă caracterizării stadiului actual al problemei monumentelor istorice.

În 1959, în cadrul sistemului Comitetului de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemizare s-a creat Direcția Monumentelor Istorice, care a preluat preocupările vechii Comisiuni a Monumentelor Istorice și ale altor instituții cu profil similar, existente în perioadele următoare. În fața ei stau sarcini complexe de cercetare, de studii, de avizare și executare a lucrărilor de restaurări proprii, alături de îndrumarea, controlul și asistența tehnică, pentru toate lucrările proiectate și executate de alte instituții, inclusiv lucrările de intervenție urgentă.

Prin actele normative legiferate după 1955, monumentele istorice din România sînt puse sub protecția statului. Ca urmare a H.C.M. din 11 oct. 1969, prin care Direcția Monumentelor Istorice a trecut sub îndrumarea și controlul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, reunind preocupările de bază ale organizării științifice a protejării, conservării, consolidării, restaurării și punerii în valoare a monumentelor istorice — rolul Direcției în acest domeniu se afirmă prin următoarele activități:

a. Cercetarea, proiectarea și executarea lucrărilor de restaurări și de intervenții urgente la monumentele istorice de primă importanță istorico-arhitecturală. Realizînd aceste lucrări în baza unei metodologii specifice, Direcția Monumentelor Istorice urmărește nu numai punerea în valoare a monumentelor în sensul strict al cuvîntului, ci și utilizarea lor judicioasă în funcție de cerințele societății contemporane.

b. Evidența și controlul monumentelor istorice din întreaga țară, inclusiv acordarea asistenței de specialitate și îndrumarea lucrărilor de restaurare și de intervenții urgente ce se proiectează și execută de alte organizații, îndeosebi ale consiliilor județene.

c. Avizarea tuturor proiectelor și lucrărilor de protejare, conservare, consolidare, restaurare și punere în valoare a monumentelor istorice.

Disponînd de suportul material al creditelor alocate prin planul de stat și avînd în structura aparatului tehnico-administrativ trei grupe de bază care asigură, împreună cu celelalte servicii interne, desfășurarea întregului proces de activități enumerate, Direcția Monumentelor Istorice are profilul unui organism central care dirijează supravegherea aplicării măsurilor de protecție a monumentelor istorice pe întreg teritoriul țării noastre.

Fără îndoială, ampla desfășurare de măsuri operative ce decurg din sarcinile și atribuțiile direcției este determinată de prestața monumentelor patriei noastre, privite prin prisma semnificației lor pentru civilizația contemporană.

Prin valoarea lor estetică, științifică, afectivă și chiar economică, vestigiile arhitecturii istorice din România aparțin atât

patrimoniului național, cît și celui universal al bunurilor de cultură și artă.

Profilată ca un organ legal constituit pentru apărarea unui valoros patrimoniu istoric-artistic național, Direcția Monumentelor Istorice s-a integrat treptat în complexitatea și diversitatea problemelor ce-i revin, precizîndu-și în același timp raportul cu cele mai actuale poziții teoretice și estetice ale domeniului specific de activitate. În mod corespunzător, ca urmare a constantei creșteri a disponibilității de mijloace, proporționalul salt al proiectării și executării lucrărilor a impus necesitatea lărgirii informării asupra progreselor realizate între timp pe plan mondial în domeniul cercetării aplicate, al studiului documentar și al doctrinelor de restaurare.

Acest salt s-a răsfrînt însă într-o anumită exigență a selecționării cu prudență a ideilor ce trebuiau adoptate; prudență, desigur excesivă, căreia i se datorează evidenta reținere care a stînjinit comunicarea mai intensă cu mediile înrudite de specialitate sau chiar cu un cerc mai larg de oameni de cultură și artă din țară. Sperăm totuși că prilejul pe care îl oferă lucrătorilor noștri această nouă tribună — Buletinul Monumentelor Istorice — să împlinească ceea ce s-a realizat prea puțin prin publicațiile de pînă acum sau prin comunicările la sesiunile științifice ale Direcției.

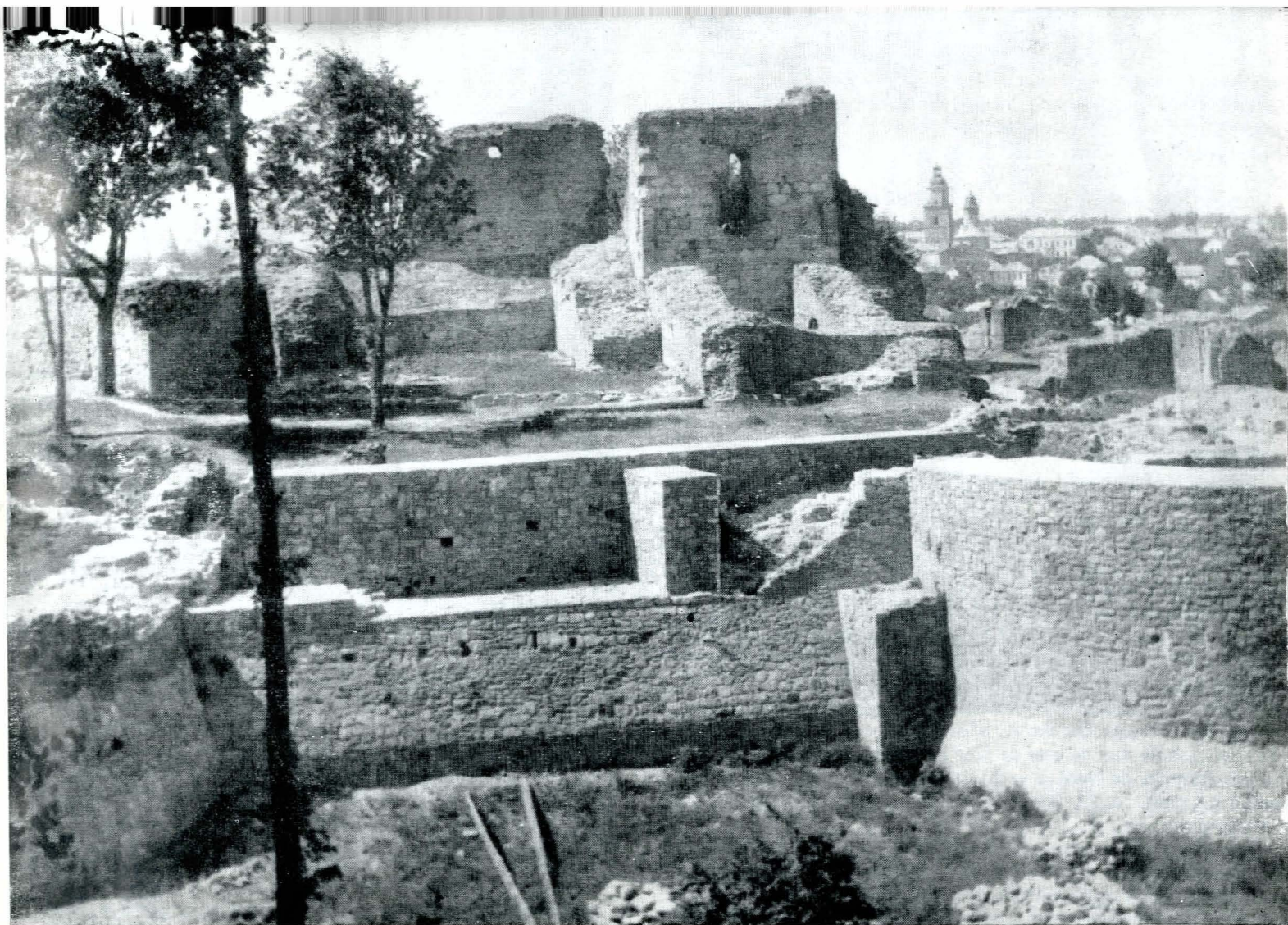
Fără să fi realizat în măsură suficientă acea largă și obiectivă informare ce ar fi atras inerenta confruntare cu orientarea contemporană sau rezultatele activității de cercetare și de restaurare din alte țări — totuși — tutelarea patrimoniului monumental, ca și vasta operă de restaurare din ultimii zece ani, au atins un nivel științific și tehnologic care reflectă progresul atins de restauratorii români după cel de-al doilea război mondial. Timbrat de o nouă și proprie concepție, am putea spune națională, acest nivel n-a exclus însă cunoașterea celor mai înaintate doctrine actuale în materie.

Fie în cazurile în care interesul cercetării s-a îndreptat spre contexte singulare sau stringente teme de valorificare decurgînd din planurile anuale de lucrări, criteriile și modalitățile de intervenție s-au perfecționat, formînd obiectul unei continuu revizuirii, mai ales cu prilejul contactelor stabilite pe calea organizată a avizărilor în Comisia Monumentelor Istorice, cu toți aceia care se ocupă de problema restaurărilor, fie din cadrul aparatului direcției, fie dinafara lui.

Cum se știe, din punct de vedere estetic, monumentele istorice poartă semnele unui mesaj echivalent cu acela al operelor de artă, interesul specialiștilor extinzîndu-se de la studiul și tratarea capodoperelor genului, la o serie de obiective secundare. În acest sens, atenția pe care le-o acordă restauratorii și muzeografilor le asigură o prezență vie în actualitate, evidențiînd particularitățile lor artistice ca exemplare ale evoluției arhitecturii trecutului pe teritoriul patriei.

Pe de altă parte, știința istoriei are o importanță tot mai mare pentru formele evoluate ale civilizației contemporane. Asociînd cercetării de strictă specialitate aportul altor discipline înrudite (arheologia, istoria și critica arhitecturii și artei) această știință contribuie la înfrățirea tuturor formelor de studiu pentru deducerea procesului de apariție, dezvoltare și diversificare în timp a fenomenului de creație arhitecturală în măsura în care procesul amintit s-a îndepărtat treptat de contextul antichității, pentru a deveni expresie particulară — specific românească — a culturii poporului nostru.

De altfel, prin marcarea și punerea în evidență a etapelor acestei evoluții, restaurarea monumentelor contribuie în mod direct la ilustrarea trecutului nostru istoric, ca mijloc sigur de a-l face cunoscut în spiritul înțelegerii cu obiectivitate a valorii lui istorice. În felul acesta, studiul și practica restaurării conduc

Cetatea Sucevei

atît la urmărirea filiației proprii, cît și a liniilor de interferență dintre formele arhitecturii autohtone și acelea ale arhitecturii universale, pentru întreaga dezvoltare istorică din antichitate pînă în prezent.

Cît privește atracția afectivă, omul contemporan — demonstrînd o necesitate vie de a-și cunoaște legătura cu trecutul — resimte tot mai mult nevoia de a-și măsura evoluția pe s cãra valorilor creației predecesorilor. Ca atare, mărturiile materiale ale acestui trecut răspund solicitărilor de reafirmare a realităților istorice tradiționale, contribuind la echilibrul psihologic dintre odinioară și prezent, dintre prestața vechiului și noului.

În sfîrșit, privite prin prisma eficienței lor economice cele trei categorii amintite — estetică, științifică și afectivă — se numără printre cele mai importante cauze ale actualei mișcări turistice din toate țările de veche tradiție cultural-artistică.

Dacă operele de artă mobile, prin faptul de a fi ușor transmișibile și de a se adresa direct, sînt susceptibile de o continuă creștere a aprecierii valorii lor artistice, în schimb operele imobile sînt considerate mai mult sub aspectul lor funcțional și, de aceea, dependente de posibilitățile de folosință după restaurare.

Această latură specifică acuză dependența existenței monumentelor istorice de volumul mijloacelor materiale și financiare investite în opera de restaurare și de valorificare ulterioară, în condițiile de destinație ce li se asigură prin modul de folosire. Progresiva creștere a centrelor urbane și tendința de exploatare a fondului funciar dau întîietate terenului, accelerînd devalorizarea progresivă a construcțiilor în funcție de vechimea lor. Însă dimensiunile valorii estetice, istorice sau afective ale monumentelor sînt de altă natură decît acelea ale altor bunuri imobile, care nu dețin o asemenea calitate. De aceea, oricît de dificilă rămîne problema folosirii monumentelor istorice, ca măsură practică menită să le asigure existența și întreținerea

în timp, această preocupare există și trebuie să existe, oricît ar fi de mari investițiile sau dificultățile de orice natură.

În consecință viitorul vestigiilor arhitecturale ale trecutului depinde atît de dimensiunea prestaței lor artistice, cît și de următorii factori extrinseci:

1. Eficiența unei propagande oficiale pentru salvagardarea monumentelor de la distrugere, deteriorări sau transformări realizate prin intervenții care le alterează, conștient sau inconștient, structura și înfățișarea.

2. Promovarea unei educații civice în mase, pentru recunoașterea valorii estetice, științifice etc. a monumentelor istorice, ca bunuri ale patrimoniului național de cultură ce impun datoria respectului unanim pentru aceste valori.

3. Organizarea unor funcții — în special urbane — care să le ferească prin folosință adecvată de la orice neglijență sau distrugere, asigurîndu-le o îndelungată întreținere.

Acestea sînt dimensiunile contemporane care pot asigura prestigiul monumentelor istorice — clădiri izolate, ansambluri sau centre urbane — din cadrul construit și în permanentă prefacere a orașelor țării noastre. Sînt dimensiuni cu proporții de sarcini deosebit de grele pentru oamenii de cultură, în special arhitecți care, din acest punct de vedere, nu sînt exonerati de criticile sau acuzațiile ce li se pot aduce de a fi în primele rînduri ale acelor care neglijează (desigur nu întotdeauna) obligațiile ce le revin față de adevărata tradiție cultural-artistică a țării noastre.

Activitatea dusă în cadrul decenalului 1959—1969 pentru conservarea, protejarea, consolidarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor istorice, a avut ca fundamentare științifică principiul restaurării istorice, formulat în 1931 prin Carta de la Atena și reactualizat în 1964 prin Carta de la Veneția. Principiul restaurării istorice, în opoziție cu principiul unității de stil, este definit în Carta de la Veneția după cum urmează:

„Restaurarea este o operație ce trebuie să aibă îndeobște un caracter excepțional. Ea are ca scop conservarea și punerea în evidență a valorii estetice și istorice a monumentelor, bazându-se pe respectul vestigiilor trecutului și pe documentele autentice. Ea se oprește acolo unde începe ipoteza: dincolo de aceasta, orice lucrare de completare considerată indispensabilă va fi înțeleasă ca o compoziție arhitecturală și va trebui să poarte pecetea epocii noastre”.

În spiritul acestui principiu s-au efectuat majoritatea lucrărilor din cadrul restaurărilor întreprinse de Direcția Monumentelor Istorice pentru consolidarea și refacerea șarpantelor sau formelor acoperișurilor la bisericile mănăstirilor Neamț, Humor, Sucevița, Moldovița, Voroneț etc., executate pe baza indicațiilor din tablourile votive, corelate cu urmele învelitorilor găsite la baza turlilor, precum și restaurarea învelitorilor originale de piatră ale bisericii din Densuș, după rămășițele unor porțiuni autentice din vechiul acoperiș și urmele de lespezi conservate pe extradadosul bolților monumentului.

Cît privește lucrările de completare în spirit modern, efectuate la pridvoarele stăreției de la Sucevița, ele constituie de asemenea exemple de corectă aplicare a prevederilor Cartei indicate: „Cînd mijloacele tehnice tradiționale se dovedesc inadecvate, consolidarea unui monument poate fi asigurată făcîndu-se apel la toate mijloacele tehnice moderne de conservare și de construcție, a căror eficacitate va fi demonstrată prin date științifice și garantate de experiență”.

Această concepție a dirijat opera de conservare și restaurare a monumentelor istorice din țara noastră începînd din 1959, recurgîndu-se la tehnica betonului armat acolo unde revenirea la mijloacele tradiționale ar fi implicat dărîmarea și refacerea elementelor degradate sau cînd se punea problema reîntregirii unor părți distruse. De altfel, adeseori reconstituirea cu tehnicile tradiționale nici nu este de fapt posibilă, mai ales în cazurile în care formula de bază a vechilor zidării rămîne necunoscută, pentru a nu mai vorbi despre modul de executare a mortarelor și rostuielilor de var.

De aceea pînă la cunoașterea exactă a tehnicilor tradiționale și elucidarea actualelor necunoscute, rămîne legitimă recurgerea la mijloacele oferite de tehnica modernă, care asigură atît consolidarea organică a părților conservate din structura originală, cît și solidarizarea lor cu noile structuri adăugate de restaurator.

În acest sens, rezultate dintre cele mai remarcabile s-au obținut la consolidarea nucleului central și turei bisericii romano-gotice din Prejmer, a cărei eficacitate este rodul atît al ingeniozității proiectului de rezistență, cît și al soluțiilor practice de execuție și de punere în operă pe șantier. De asemenea, consolidarea donjonului cetății Cîlnic, sau preluarea sarcinilor bolților corului bisericii Sf. Mihai din Cluj prin elemente de beton armat ascunse, sînt elemente pozitive ale unei proiectări și execuții bine corelate. Nu mai puțin, refacerile cu schelet din beton armat a unor turlă prăbușite de cutremure au ameliorat soluția statică, inițial defectuoasă, a naosului triconc de la bisericile de acest tip din mănăstirile Balamuci și Brebu.

Pe de altă parte, în articolul 11 al Cartei de la Veneția se formulează principiul după care „Contribuțiile valabile ale diverselor epoci la ridicarea unui monument trebuie să fie respectate, scopul unei restaurări nefiind unitatea de stil. Cînd un edificiu a comportat mai multe etape de construcție, degajarea unor elemente ascunse nu se justifică decît în mod excepțional și cu condiția ca cele îndepărtate să nu prezinte decît un interes minor, iar lucrarea scoasă la lumină să constituie o mărturie de înaltă valoare istorică, arheologică sau estetică, iar starea ei de conservare să fie socotită satisfăcătoare”.

Ca exemple din practica de restaurare condusă de acest principiu al conservării etapelor cu valoare artistică și istorică, se pot cita lucrările de punere în valoare a ansamblurilor monumentale Cozia, Strehaia și Hurezi, restaurarea bisericii romane din Cricău (cu evidențierea tuturor fazelor de transformări, inclusiv urmele bolților gotice păstrate sub acoperișul actual al monumentului) de asemenea, restaurarea bisericii cisterciene din Prejmer (cu evidențierea transformărilor succesive care atestă o evoluție pe parcursul a trei secole, de la tranziția romanului spre gotic, pînă la ultimele faze ale goticului tîrziu) precum și conservarea pridvorului adăugat în secolul XVIII pe fațada de vest a bisericii mănăstirii Mărcuța, iar — în momentul cînd — pridvorul adăugat în secolul al XIX-lea bisericii Slobozia din București.

Complexul Trei Ierarhi (Iași). Sala gotică, înainte de restaurare.

Cît privește cazurile — în general mai rare — de îndepărtare a elementelor cu valoare redusă, putem cita suprimarea pridvorului adăugat în secolul al XVIII-lea fațadei de sud a bisericii evanghelice din Sebeș, cu care prilej s-a degajat vechiul portal gotic dintre contraforții laterali ai acestei fațade, ca și înlăturarea timpanului neoclasic și a învelitorii plate de la biserică mănăstirii Neamț, cu scopul reîntregirii volumului inițial al acoperișului monumentului, cu pante accentuate, potrivit formelor tradiționale ale arhitecturii moldovenești din epoca lui Ștefan și Rareș.

Principiile legate de formularea: „Elementele destinate a înlocui părțile lipsă trebuie să se integreze armonios ansamblului, deosebindu-se totuși de părțile originale, pentru ca restaurarea să nu falsifice documentul de artă și de istorie” și-au găsit pe de altă parte o largă aplicare în practica restaurărilor Direcției Monumentelor Istorice.

Aplicarea „epanelajului” în cazul capitelor suporturilor porticului casei Hirschler din Brașov, la consolele și fialele reîntregite ale bisericii evanghelice și capelei Sf. Iacob din Sebeș, sau la unele fiale ale bisericii Sf. Mihai din Cluj, exprimă o corectă interpretare a principiului menționat. Totodată, realizarea bolților din beton armat aparent la vechiul muzeu al mănăstirii Sucevița, marcarea prin rosturi de mortar colorat a zidărilor completate la Cetatea de Scaun de lîngă Suceava, marcarea prin tasele înguste a racordării dintre zidăria de piatră originală și cea refăcută la casa de piatră din Herești, au constituit întregiri în spiritul și după litera acestui precept.

În același timp, reconstituirea numai cu elemente originale a galeriilor și bisericuțelor din complexul rupestru de la Basarab-Murfatlar ilustrează deplin însușirea altui principiu al aceluiași Carte, și anume după care „Orice lucrare de reconstrucție va trebui totuși exclusă a priori, numai anastiloza putînd fi acceptată, adică recompunerea părților existente, dar desmembrate”.

Cu toate că multe din realizările de seamă ale Direcției nu au fost încă publicate sau puse în discuția specialiștilor și a masei, totuși principalele restaurări din ultimii zece ani au fost

Sala gotică, după restaurare.

prezentate în sesiunile de comunicări științifice, inițiate încă din anul 1963. Comunicările au fost editate în patru volume apărute pînă în prezent, al 5-lea (sesiunea 1968) fiind în curs de apariție. În afară de comunicările referitoare la restaurări, sesiunile au cuprins și studii de ansamblu asupra unor grupuri de monumente, ca cele din Țara Făgărașului sau bisericile de lemn din Moldova, care au adus o însemnată contribuție pentru cunoașterea specificului unor monumente de pe teritoriul patriei noastre, al cărui studiu poate deschide capitole noi istoriei arhitecturii românești dintre secolele XVIII—XX.

Avînd la baza activității sale concordanța cu principiile universale recunoscute și adoptate în cadrul congreselor internaționale de specialitate, Direcția Monumentelor Istorice și-a stabilit aproape de la începutul ființării ei liniile generale de dezvoltare, funcție de care au fost propuse și aprobate planurile anuale pentru conservarea și restaurarea monumentelor. În acest sens, cu consultarea și îndrumarea Comisiei de avizare a monumentelor istorice, au fost definite criteriile de selecționare a monumentelor propuse spre restaurare, amplasarea și conținutul lucrărilor aferente:

1. Prioritate pentru restaurarea monumentelor aflate în cea mai gravă stare de uzură, precum și a celor mai valoroase din punct de vedere istoric, artistic, arhitectonic, arheologic etc.
2. Idem pentru monumentele situate în cele mai importante centre istorice, în zone de deosebit interes turistic și în proximitatea căilor de comunicație de mare trafic, precum și în centrele urbane unde au loc importante lucrări de sistematizare.
3. Introducerea și extinderea cercetării științifice pe linie de istorie, arheologie, istoria arhitecturii și artei, în vederea elaborării proiectelor de restaurare în condiții științifice adecvate.
4. Adoptarea treptată și apoi generalizarea principiului restaurării integrale, respectiv restaurarea monumentelor sau ansamblurilor monumentale inclusiv amenajări exterioare corespunzătoare, lucrări de electrificare, apă, canal, amenajări de zone verzi, alei, împrejmuiri etc.

În acest sens, Direcția Monumentelor Istorice, cu contribuția Comisiei de sinteză pentru sistematizarea orașelor și satelor, a elaborat — încă din 1968 — un plan de perspectivă pentru totalitatea lucrărilor de restaurare și punere în valoare a ansamblurilor, monumentelor și centrelor istorice, pentru perioada cincinalelor 1971—1975 și 1976—1980, plan de perspectivă axat pe principiile enumerate mai sus.

Aplicînd cu consecvență aceste criterii de-a lungul ultimilor zece ani de activitate, realizînd ample lucrări de restaurare la

monumentele care s-au bucurat și se bucură de un mare prestigiu și chiar publicitate în țară sau străinătate, restaurările care s-au înscris pe această linie sînt numeroase. Între acestea pot fi amintite lucrările de la bisericile pictate din nordul Moldovei, ansamblurile Cozia, Hurezi, castelul Corvinilor din Hunedoara, Cetatea Neamțului, Curtea Domnească din Tîrgoviște, Mozaicul roman din Constanța și multe biserici de lemn din Maramureș, Cluj și Oradea.

Sînt, de asemenea, de așezat în rîndul acestor realizări unele obiective în curs de restaurare ca: cetatea Suceava, mănăstirile Galata și Cetățuia din Iași, cetatea Poienari, mănăstirea Mărcuța din București.

Contribuind la precizarea specificului orașului, restaurarea și punerea în valoare a Hanului Domnesc din Suceava, încadrat într-un ansamblu de construcții noi, este în același timp un izbutit exemplu de amenajare locală. Pe de altă parte, casa Dosoftei din Iași, biserica evanghelică și casa-muzeu Zapolia din Sebeș, cetatea din Tg. Mureș și multe altele, au redat centrelor urbane acele trăsături caracteristice, necesare păstrării specificului local.

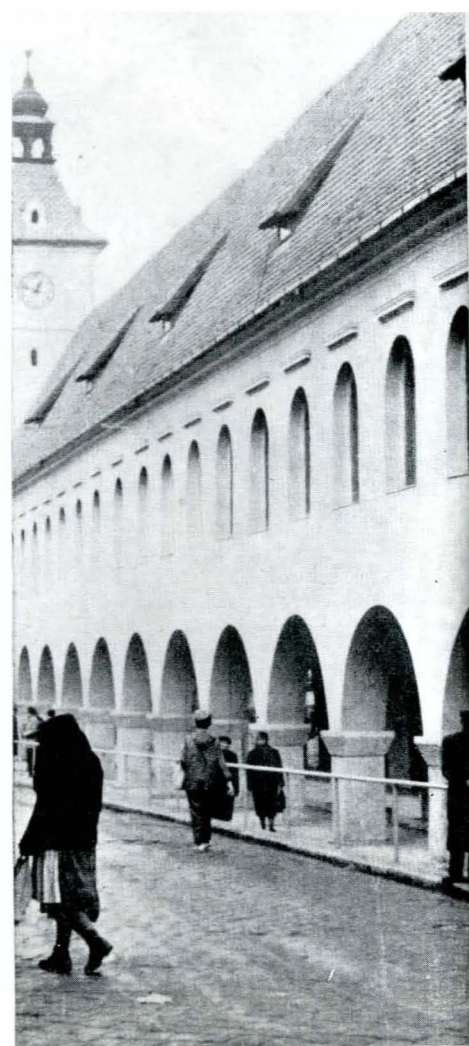
Punerea în valoare a mănăstirilor din nordul Moldovei a făcut să crească simțitor numărul vizitatorilor și turiștilor la aceste obiective devenite punctele de cea mai mare atracție din zona respectivă. Numai la biserica din Voroneț, în perioadele de vîrf ale turismului s-a ajuns la cca 3 000 vizitatori pe zi, rezultate asemănătoare putînd fi semnalate pe litoralul dobrogean atît în urma protejării și restaurării vestigiilor edificiului cu mozaic roman de la Constanța, cît și a redeschiderii campaniei de consolidări și restaurări pe șantierul cercetărilor arheologice de la Cetatea Histria.

După zece ani de activitate — în virtutea unor concepții de restaurare bine statornicite și în temeiul direcțiilor de dezvoltare clar precizate — Direcția Monumentelor Istorice, singura unitate pentru protecția monumentelor din România, a înregistrat importante realizări în domeniul salvagărdării și protecției vestigiilor materiale ale trecutului cultural-artistic.

S-au realizat asemenea lucrări la peste 100 de monumente și ansambluri istorice¹ cu o dinamică crescîndă, în special în cea de-a doua jumătate a deceniului, cînd volumul lucrărilor de restaurare și punere în valoare a atins cifra de 155 milioane lei.

Au fost recepționate succesiv 75 de obiective, mari ansambluri redat circuitului turistic și unor folosințe adecvate.

1. Vezi lista principalelor lucrări de restaurare a monumentelor istorice din R.S.R. (pag. 73).

Casa Hirscher din Braşov

O dată cu valorificarea celor mai importante obiective istorice, pe harta turistică a României au apărut noi puncte de atracție pentru vizitatori.

De altfel, intensificarea turismului ridicând problema propagandei pentru monumentele istorice, cu acordul instituției noastre s-au imprimat și răspândit în toată țara — și chiar peste hotare — publicații privind monumentele recent restaurate, cărți poștale ilustrate și timbre reprezentând cele mai reputele opere ale arhitecturii istorice, pliante, reclame turistice în legătură cu acestea, broșuri de popularizare, dintre care unele urmărite și îngrijite chiar de specialiștii Direcției.

Multe din activitățile enumerate până acum au fost posibile și pentru faptul că — dacă în perioada de început a decadalului trecut s-au efectuat lucrări care au vizat mai mult obiective istorice unicate sau monumentele principale din cadrul unor ansambluri (biserica Cotmeana, mănăstirea Humor etc.) — în ultima perioadă, practica restaurării integrale a unor complexe arhitecturale, cu toate amenajările interioare și exterioare aferente, a devenit aproape curentă (ansamblurile de la Sebeș, Sucevița, Voroneț, Tîrgoviște etc.).

Pe de altă parte, însăși activitatea de cercetare, devenită un pivot al proiectării restaurărilor, a cunoscut în această perioadă o continuă creștere și intensificare, cu rezultate corespunzătoare în ceea ce privește aria ei de influență asupra soluțiilor de valorificare multilaterală a monumentelor restaurate.

Astfel, încă de la începutul deceniului amintit, ca urmare a unei metodologii studiate în Uniunea Sovietică, au fost organizate colective complexe de restauratori avînd în componența lor arhitecți, ingineri, proiectanți, istorici și arheologi, sub conducerea arhitecților autori de proiecte, munca desfășurîndu-se în cadrul unor colective unitare îndrumate de restauratori specialiști. Practica acestui mod de organizare complexă a proiectării de restaurări a dat rezultate pozitive, fundamentînd procesul de

elaborare a documentațiilor respective pe împletirea cercetării arheologice în teren, cu aceea de arhitectură pe monument.

Cu alte cuvinte, dacă la începutul activității Direcției problema cercetării științifice era abia într-o fază de organizare, actualmente ea a devenit mijlocul practic și de principiu al restaurării bazate pe valorificarea integrală a cercetării, în folosul finalizării soluțiilor de restaurare, la care contribuie efectiv exponenții tuturor categoriilor de specialiști din componența acestor colective.

Acest lucru a fost posibil și prin faptul că muncitorii și cadrele tehnice ale șantierelor și-au însușit tehnologia specifică acestui gen de lucrări, acumulînd an de an cunoștințe noi în legătură cu caracteristicile tehnicilor meșteșugărești din trecut, cu istoria și fazele de evoluție ale monumentului, cu măsurile necesare păstrării cu grijă a martorilor originali, precum și cu preocuparea pentru marcarea diferențiată a etapelor de construcție rezultate din cercetarea și evidențierea elementelor suprapuse sau juxtapuse structurilor inițiale. În felul acesta, ca efect al creșterii planurilor anuale ale Direcției și sporirii corespunzătoare a forțelor de muncă și a bazei materiale, însuși potențialul organizatoric și de producție al execuției lucrărilor a înregistrat un salt cantitativ și calitativ, proporțional cu ritmul de calificare a cadrelor antrenate în această muncă.

Atenția acordată de partid și de stat mărturiilor istorice ale trecutului țării constituie un puternic imbold pentru trecerea pe un plan superior a realizărilor sarcinilor ce ne stau în față. Convingerea unanimă este că, prin condițiile create, misiunea de salvagardare și protejare a monumentelor istorice din România intră într-o nouă eră, prielnică operei științifice de păstrare și valorificare multilaterală a acestor monumente, ca parte integrantă a patrimoniului național de bunuri culturale și artistice.